

LA CULTURA DE LA CARITAT: INVENTARI DELS BÉNS DE L'HOSPITAL DE LA SEU (Girona, 31 gener 1342)*.

ANNA GIRONELLA DELGÀ

Universitat de Girona

L'any 1342 el rector de l'Hospital de la Seu de Girona, Pere Miquel, encarrega la redacció d'un inventari detallat dels béns d'aquesta institució¹, relació que s'acompanya de la valoració d'aquests per a un possible encant o subhasta pública; el seu càrrec, nomenat pel capítol catedralici, l'obliga a vetllar per la conservació d'aquests béns. És per aquest motiu que ordena aquesta escripturació davant notari i testimonis: registra el patrimoni moble i immoble de l'hospital i jura davant els Evangelis guardar-lo i mantenir-lo fins que s'esgoti el seu mandat; promet protegir aquestes possessions dels *actu malorum hominum* i respondre de qualsevol pèrdua.

L'hospital medieval no és la institució sanitària que coneixem actualment; no procura servei mèdic sinó assistencial: acull pobres, pelegrins, leprosos..., i els proporciona llit i aliment. És un servei social pensat per als sectors marginats de la societat medieval, per als sectors empobrits o amb escassos recursos materials, que d'altra manera no tindrien assegurada la supervivència. Però és un servei social que neix d'una pràctica religiosa, que parteix d'un precepte cristià: la caritat. Els hospitals neixen i viuen de les donacions dels ciutadans, de nobles, de clergues i d'altres que disposen –en forma de llegats tes-

* Aquest estudi és part del treball de recerca del doctorat pel qual gaudeixo d'una Beca de Recerca de la Universitat de Girona.

¹ A.H.G., Institucions (Hospital de Santa Caterina), pergami 684.

tamentaris— que part dels seus béns es destinin a obres pïes concretes; aquesta caritat sol ser canalitzada per l'Església, que gestiona aquest tipus d'institucions, siguin hospitals, almoines o bacins².

Així doncs, parlar d'un hospital ens obliga a parlar de la pobresa en la societat medieval. L'Alta Edat Mitjana assimila els pobres a Jesucrist, la pobresa és sinònim d'humilitat, és una condició que acostia a la divinitat: l'home pobre, l'asceta, és considerat home sant. Però els canvis de diversa índole que es van succeïnt en els segles següents i que comporten un substancial creixement econòmic i demogràfic generen nous grups de potentats —com els mercaders— i també de marginats³. El desenvolupament no és generós amb tothom, afirmació que podem constatar en les mateixes ciutats —el símbol més evident del dinamisme medieval—, on a més de mercaders i artesans que sobreviuen com poden amb el fruit del seu treball, hi ha altres grups que no tenen manera d'obtenir recursos per sobreviure. Aquest fet socioeconòmic genera canvis de mentalitat: el pobre ja no és l'home sant per excel·lència, ara cal discernir entre el pobre ociós, el rodamón i el pobre mendicant, i aquell artesà que ha caigut en la pobresa i lluita per sortir-ne —el “pobre vergonyant” que s'avergonyeix de la seva condició; apareix el mal pobre, i aquest no és digne de la caritat. Aquesta distinció, però és, paral·lela a la multiplicació de les institucions caritatives a partir del segle XIII, també ha nascut una nova sensibilitat religiosa: l'ideal dels franciscans s'encomana també als laics que amb les seves donacions econòmiques practican la caritat als pobres que s'ho mereixen, s'acostaran als pobres de Déu⁴.

La ciutat de Girona és un exemple d'aquest procés: la seva xarxa assistencial es desenvolupa notablement, de fet quasi podríem dir que neix, al segle XIII i es consolida posteriorment: la Pia Almoïna o l'Hospital Nou en són un exemple. L'Hospital de la Seu —protagonista d'aquest estudi— sembla

² Un estudi interessant d'aquest sentiment religiós que es desprèn dels testaments és l'article de BORRÀS i FELIU, A., “ La vida religiosa catalano-valenciana al segle XV, segons els testaments conservats a l'Arxiu del Palau-Requesens ” a *Documenta et scripta*, V (1993), Barcelona, pàgs. 141-149. Els diferents tipus d'institucions assistencials de la ciutat de Barcelona són estudiats per BATLLE, C., *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (s.XIII)*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1987 (“ Episodis de la Història ” 267).

³ Entre els treballs sobre la pobresa i la seva consideració dins la societat medieval destaco MOLLAT, M., *Les pauvres au Moyen Age*, Éditions Le Complexe, Hachette, 1978, o GEREMEK, B., *La piedad y la horca. Historia de la miseria y la caridad en Europa*, Alianza Editorial, Madrid, 1989.

⁴ Els estudis recollits a RIU, M. (dir.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, CSIC, Barcelona, 1980, 2 vols., testimonien aquest procés en diferents indrets de Catalunya.

començar la seva història al segle XII, tot i que no es pot precisar amb exactitud⁵.

Els diversos noms que adopta aquest hospital en la documentació ens donen algunes dades sobre la seva gestió i localització: Hospital de la Seu –com és referit en el document que es comenta– o dels Capellans perquè la seva gestió depenia del capítol catedralici, que en delegava l'administració al prepòsit o paborde del mes de juny; Hospital de Sant Pere, perquè estava situat al burg de Sant Pere de Galligants, i Hospital Vell, perquè era el més antic de la ciutat⁶. El rector, o hospitaler, s'ocupava de la gestió del patrimoni de l'hospital, d'on provenien els ingressos que alimentaven la institució; les seves tasques també incloïen l'admissió dels acollits, als quals havia d'assegurar l'alimentació, l'allotjament, el vestit i també els serveis religiosos (l'hospital tenia capella pròpia, encomanada a la Mare de Déu de l'Esperança). L'inventari ens dona també diverses referències administratives ja que ens esmenta una sèrie de documents destacats: alguns fan referència a les possessions de l'hospital, altres al moment de creació del benefici de l'hospitaler... Hi ha registrada part de la memòria administrativa d'aquesta institució.

* * *

Però l'inventari no ens dona només notícies de gestió, ens ofereix la possibilitat d'endinsar-nos en la vida quotidiana dels pobres acollits i també de les persones encarregades del seu benestar. Per això m'atreveixo a afirmar que aquest document ens permet acostar-nos al dia a dia d'un segment concret de la societat –els pobres–: on dormien, què menjaven, com cuinaven... L'inventari ens dibuixa l'interior de l'hospital, les seves cambres i els seus objectes.

Les possibilitats de l'inventari com a font històrica són evidents si el que pretenem és conèixer la vida quotidiana medieval, aproximar-nos a la cultura material⁷: són “instruments notariais” on s'anoten els objectes que hi ha

⁵ L'assistència medieval a Girona és descrita en diversos treballs de C. Guilleré com GUILLERÉ, C., “Assistència i caritat a Girona a principis del segle XV ” i “ Una institució caritativa davant les desgràcies del temps: la Pia Almoina de Girona (1347-1380) ” a Ídem, *Diner, poder i societat a la Girona del segle XIV*, Ajuntament de Girona, Girona, 1984, pàgs. 153-168 i 169-212. També coneixem força dades dels hospitals gironins gràcies a CASTELLS, N., PUIGDEBALL, N. i REIXACH, F., *L'Hospital de Santa Caterina*, Diputació de Girona, Girona, 1989.

⁶ BATLLE i PRATS, LI., “Inventari dels béns de l'Hospital de la Seu de Girona (10 gener 1362) ” a *Estudis Universitaris Catalans*, XIX (1934), pàgs. 58-80.

⁷ El ventall d'inventaris catalans publicats és prou extens; en són exemple: BATLLE, C., “La casa i els béns de Bernat Durfort, ciutadà de Barcelona, a la fi del segle XIII ” a *Acta Mediaevalia*, 9 (1988), Barcelona, pàgs. 9-51 o GARCIA PANADES, T., “ Los bienes de Ferrer de Gualbes, ciudadano de Barcelona (hacia 1350-1423) ” a *Acta Mediaevalia*, 4 (1983), Barcelona, pàgs. 149-204.

en una casa, cambra per cambra, i que uns testimonis certifiquen arran d'alguna raó jurídica, sovint vinculada a la successió patrimonial, per això solen acompanyar els testaments, són els anomenats "inventaris *post-mortem*"⁸. De tota manera cal prendre'ls amb precaució a l'hora d'usar-los en la investigació: cal preguntar-nos el seu grau de precisió, comparar-los amb altres, tenir en compte la seva funció... Josep Maria Casas Homs ens diu que "els inventaris no solen ésser bons col·laboradors de la història, presos individualment, perquè d'un a un són el registre d'un moment, d'una situació. És necessària la confluència de com més millor"⁹; però el meu treball només vol traçar unes línies, fer un esbós de l'interior de l'hospital que ens permeti intuir la vida en ell.

Així, amb l'anàlisi d'aquest inventari s'intentarà facilitar un petit mostrejar dels utensilis que apareixen en la vida diària del "poble menut", en la mesura que és fruit d'un únic document, malgrat que podria complementar-se amb la comparació d'un altre inventari editat d'aquesta mateixa institució¹⁰. Un altre estudi podria analitzar les dades monetàries que s'adjunten a determinats objectes, que ens fan pensar en un possible encant, i que requereixen la col·laboració d'uns *examinatores* especialitzats, però aquesta no és la meua intenció i només s'hi faran algunes referències per intentar dibuixar la qualitat de vida a l'hospital.

Abans d'entrar en la relació dels béns que es presenta caldria descriure el marc arquitectònic on es troben. L'edifici en si encara es conserva actualment, a tocar de l'església de Sant Nicolau, tot i que ha estat profundament modificat i amb prou feines distingim un edifici públic darrere dels seus murs; n'identifiquem, però, l'arc superior de la portalada d'accés, avui aparedada¹¹; accedint al recinte per aquesta, segons relata l'inventari, ens trobaríem unes

⁸ Aquests inventaris *post-mortem*, de clara vocació testamentària, són els més coneguts. A ells es refereix, entre molts altres exemples, el treball d'AURELL, J., "Espai social i entorn físic del mercader barceloní" a *Acta Mediaevalia* 13 (1992), pàgs. 253-273. Són una de les fonts bàsiques per a diversos estudis: VINYOLES, T., *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1988; BATLLE, C., i PARÉS, A., "El castell de Sitges a la mort de Bernat de Fonollar (1326)" a *Fortaleses, torres guaites i castells de la Catalunya medieval*. *Acta Mediaevalia*-Annex 3, Barcelona, 1986, pàgs. 153-177, o POUNDS, N. J., *La vida cotidiana. Historia de la cultura material*, Editorial Crítica, Barcelona, 1999.

⁹ Cita extreta del treball de SABATÉ, F. "Els objectes de la vida quotidiana a les llars barcelonines al començament del segle XIV" a *Anuario de Estudios Medievales*, 20 (1990), pàgs. 53-108, on defineix l'inventari i la seva utilitat com a document històric, pàg. 55.

¹⁰ Em refereixo al ja citat BATLLE i PRATS, LI., "Inventari dels béns de l'Hospital de la Seu..."

¹¹ Aquestes són les indicacions del treball de CASTELLS, N. i altres, *L'Hospital de Santa Caterina...*, citat, pàgs. 14-16.

llànties amb coberta que farien llum durant la nit. I seguint l'ordre que ens dóna el document, entrem per la capella –sota l'advocació de la Mare de Déu–, perfectament equipada amb tots els utensilis necessaris per al culte; en un dels seus laterals un gran reixat comunicaria directament amb la cambra dels *infirmi*, dels homes –que podien seguir els oficis des del llit estant–. Aquesta cambra amb sostre de volta¹² (freqüent en aquest tipus de construccions segons Joan Albert Adell en el seu estudi sobre l'arquitectura hospitalària catalana) constaria de divuit llits, disposats en dues fileres –una davant de l'altra– que començarien a tocar de la reixa. Després accedim a la cambra de les dones, on al 1342 es compten quatre llits¹³. La descripció continua amb la *coquina pauperum* –on només hi hauria una taula per menjar: seria el refectori o menjador–, el trull, el celler i un pati interior porticat; més endavant trobem dues estances més dedicades a l'abastament de l'hospital: el graner i el pastrim, habitació on trobem la pastera, una sala on es menja a l'estiu i la cuina. Si observem les estances del personal hospitalari descobrim que el rector disposa d'una sala pròpia a més de la seva cambra; s'esmenta també la cambra de les serventes/serves, *ancillae*, que pel nombre de llits serien dues, i la cambra del nunci, que seria l'ajudant del rector. Es cita una altra cambra, amb un llit ben parat, però no s'explicita la seva utilitat exacta.

* * *

Els objectes que s'analitzen s'han dividit en tres grans grups que em permeten traçar algunes hipòtesis generals entorn a la seva utilitat i qualitat; així es parla del mobiliari, que té a veure bàsicament amb el llit –els mobles d'altre tipus són ben pocs–, de la roba de llar –també bàsicament roba de llit, però no només– i els utensilis de cuina, tant per cuinar o servir el menjar com per contenir-lo¹⁴.

¹² ADELL, J. A., "L'Hospital de pobres de Santa Magdalena de Montblanc i l'arquitectura hospitalària medieval a Catalunya" a *Acta Mediaevalia*, 4 (1983), pàgs. 239-263, ens ofereix una detallada reflexió entorn de l'arquitectura hospitalària catalana; segons el seu estudi el sostre de volta seria freqüent en aquest tipus de construccions.

¹³ El nombre de llits no implica el mateix nombre d'individus: compartir el jaç és habitual a la majoria de les llars; però en els hospitals no se sol donar aquesta situació per raons de moral i higiene. La vida en comunitat demana una conducta menys promíscua, segons DUBY, G., *Historia de la vida privada*, Editorial Taurus, Madrid, 1988, vol.II, pàgs.485-495.

¹⁴ La identificació d'aquests objectes ha necessitat la consulta de diccionaris especialitzats de llatí medieval o l'obra d'ALCOVER, A., *Diccionari català-valencià-balear*. Malgrat que els documents estiguin escrits en llatí –que es manté més o menys en les fórmules notarials– els objectes materials són anomenats en un llatí catalanitzat o en un català llatinitzat, ja que la quotidianitat es viu més en català que en llatí. En aquesta tasca identificativa també ha calgut l'ajuda i comparació amb altres inventaris publicats.

Parlar del moble medieval és parlar d'escassetat; en qualsevol llar, palau o monestir són pocs els que trobem, podríem dir que els justos: el llit, o quelcom de similar per dormir, bancs i taules, per seure i menjar, i caixes o arques per desar-hi tota mena d'utensilis o aliments, són els mobles que podríem anomenar imprescindibles. El nostre hospital manté aquestes característiques generals, d'allò que més es parla és dels llits i els seus components. Tant a la cambra dels *infirmi* com a la cambra de les dones l'únic moble present és el *lectum* –a part d'un banc per seure i unes *postes plegadis* al dormitori masculí–; aquests llits són molt senzills, de fet són anomenats *lectum pannorum*, ja que estan formats per un *scannum*, una estructura simple de fusta per alçar una mica el jaç, i un *saccilectum*, màrrega o jaç de palla. L'estructura on dormen les serventes i l'ajudant del rector sembla idèntica, i tampoc no divergeixen gaire pel que fa a les robes de llit, de les quals es parla més endavant. Sí que observem una millora qualitativa en el llit del rector, que disposa d'un somier de fusta, un *lectum postium*. Cal assenyalar també que a les dues cambres de pobres s'assegura una llitera amb matalàs i cobertor, desats en una *scrineolam*, per a la vetlla i el transport a la sepultura dels difunts.

Que la comoditat del rector és major, en proporció al seu càrrec, ho evidencia el fet que la seva cambra, així com la seva *domus* o sala d'estudi, presenta un nombre major de mobles: dues taules, un escó, un escriptori, dos bancs per seure –fins i tot un als peus del llit, disposició habitual en les cambres dels burgesos– una arca, un arquibanc i un armari, és a dir mobles on guardar objectes de cert valor¹⁵. L'*arquibanchum* o caixa-banc guarda en els seus dos calaixos un parell de llibres, diversos sacs de documents referits al patrimoni de l'hospital i un *marsapan*, una caixeta per als productes farmacèutics o confits¹⁶, malgrat que no s'esmenta exactament. En un *scrineum* o arca hi trobem un bon nombre de teles: tovalloles, tovallons i llençols. En canvi no s'esmenta el contingut de les altres caixes. En aquesta cambra també és on trobem més útils per fer llum: quatre canelobres de ferro, un dels quals està fixat a la paret, i dues llanternes; una és de banya. La il·luminació s'esmenta poc en l'inventari: les llànties de la capella il·luminen el dormitori masculí i a la cuina hi trobem alguns *lumanerios* o llumeners, llums de ganxo.

¹⁵ Pel que fa al moble medieval, cal citar el treball de MAINAR, J., *El moble català*, Ediciones Destino, Barcelona, 1976.

¹⁶ Vegeu ALCOVER, A., *Diccionari català-valencià-balear*, Barcelona, 1969, t.VII, pàgs. 265-266.

De bancs i taules en trobem en altres cambres, bàsicament a la cuina i als menjadors, a la sala *in qua comediter in estiuo* i a la *coquina pauperum*; aquestes taules poden ser plegables o estar fixades a la paret, com alguns bancs per seure. També es registren altres caixes o *scrineonum* que amaguen diversos tipus de farina a les sales d'emmagatzematge, és a dir, al graner, al celler i al trull –l'inventari recull l'existència d'una premsa d'oli. Si el trull es troba en una habitació especial, la pastera també; això ens permet afirmar que el pa es pastava allà mateix. En canvi no podem dir que s'hi cogués; només se'n parla d'unes posts per dur el pa al forn.

Però cal tenir en compte que l'inventari potser no recull tot allò que hi ha a l'hospital, pot ometre algun moble trencat desat a qualsevol lloc –tot i que en molts inventaris fins i tot aquests hi consten, com seria la cambra de les *ancillae*, que sembla l'habitació dels mals endreços: dormen envoltades d'eines o gerres d'oli, és un magatzem més. De tota manera trobem altres eines agrícoles disperses per les cambres, ja siguin aixades o podalls, escales o destrals. Flocel Sabaté ens recorda que aquesta manca d'ordre no vol dir desordre: la disposició dels objectes en les caixes i cambres respon a la utilitat, a la freqüència d'ús, i no a criteris més o menys estètics d'ordenació¹⁷.

Si tornem als dormitoris apreciem de nou diferències qualitatives, aquest cop a nivell de la roba de llit. Cada *lectum* consta del seu matalàs, el seu parell de llençols de lli, algun coixí i un parell de cobrellits, siguin flassades o vànoves. Més que matalàs hem de parlar de màrfega o jaç de palla, un *saccilectum* que aïlla el cos del terra o de l'*scannum*. El tipus de llençols usats és similar a totes les cambres: tots presenten un preu similar que volta els quatre sous, llevat dels del rector, de dotze sous. Els coixins o reposacaps són anomenats *pulvinaria sive capcialia* i sovint es presenten farcits de plomes –el rector en té fins i tot en el seu *banchum sedendi*; només apareixen un *coxinum* i un *traverserium* o coixí llarg. Els cobrellits, que són dos per cada llit, poden ser flassades de llana, *culcura*, vànoves o *coopertoria*. Cal dir que la varietat de models i teles respon segurament al fet que el parament del llit sol provenir també de donacions pietoses: la roba també és un bé heretable.

Robes de vestir, no n'apareixen –a excepció del parament de la capella, que no s'ha estudiat en aquest treball–, però entre les altres teles de la llar apareixen les *tovallias* o tovalles, la *tovayollam* –blanques o de colors, i algunes

¹⁷ SABATÉ, F., "Els objectes de la vida quotidiana...", citat, pàg. 58.

amb folrades de seda– i els *toyayonos*, eixugamans més petits. D'estores i cortines, el que dóna més o menys luxe al dormitori, només n'hi ha als dormitoris del rector i del seu ajudant, que és on trobem gran part de les tovallones i tovallons.

El lli és la fibra tèxtil per excel·lència: és la tela dels llençols, draps, tovallones... Només el cànem (desat en un cove del trull), la borra –fibra de rebuig aprofitable– d'alguns cobrellits i la llana de diverses flassades o d'un *exolonum*¹⁸, trenquen aquesta monotonia; la seda només consta en els *sedacios*. Només s'esmenten diferències quan s'especifica la procedència d'algunes tovallones d'Aragó o de les estores de València, que indiquen qualitat superior. També es detalla si alguna tela està esparracada, ja que la matèria tèxtil és tan cara que fins i tot aquestes es valoren. Totes aquestes robes es netejarien potser en el *bacinatum de cupro*, un gibrell o palangana metàl·lica que trobem al pastrim, que en altres inventaris es descriu com a cossi per fer la bugada¹⁹.

* * *

Fixem-nos ara en allò que fa referència als aliments, a la seva manipulació i preservació. Com han assenyalat diversos autors, la dieta medieval té tres elements bàsics: els cereals, consumits majoritàriament en forma de pa, el vi i l'oli²⁰. En el nostre inventari no s'esmenta directament cap altre tipus d'aliment, sigui carn o verdura, malgrat deduir-ne el seu consum a partir de determinats estris de cuina. La importància d'aquests tres productes és tanta que moltes llars i la majoria de comunitats medievals disposen de sales especials per al seu emmagatzematge i la seva manipulació, com és el cas del nostre hospital.

El recinte disposa d'un trull propi, és a dir, d'un *torcular olivarum*, d'una premsa per fer l'oli necessari. Aquest oli, útil per als guisats i salses del menú medieval, es diposita en grans *petram oleariam* (de fins vuitanta *cupes* de capacitat²¹) i en gerres o olles per a quantitats menors; la majoria són de

¹⁸ Segurament *exalonum*: drap de qualitat alta fet a la població francesa de Châlons-sur-Mer ; el trobem citat a la cambra del rector.

¹⁹ VINYOLES, T., *La vida quotidiana a Barcelona...*, citat, pàgs. 150-154, ens explica les feines de bugada a les llars barcelonines.

²⁰ Per exemple MONTANARI, M., *Alimentazione e cultura nel Medioevo*, Laterza, Roma, 1988 i del mateix autor *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa*, Crítica, Barcelona, 1993, o la majoria d'articles del volum *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*, CSIC-Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 1988.

²¹ Pel que fa a les mesures de capacitat, m'ha estat útil la consulta a FELIU, G., ALSINA, C. i MARQUET, Ll., *Diccionari de mesures catalanes*, Ed. Curial, Barcelona, 1996.

ceràmica i es troben disperses pel graner o la sala del trull. Així doncs, les quantitats d'oli que comptem, mesurades en cupes, són considerables.

Considerables són també les *saumates*, somades, de vi que guarda el celler en diversos tipus de recipients: tonells o *doliar*, bótes, barrilets o *carra-tellum*, samals o *diotas*, gerres i *canadas*; la varietat de contenidors de vi és important. S'esmenta alguna varietat de vi com és el vi de *reramost*, el que es fa després de treure el most abocant aigua a la brisa; el vi de *companya*²² i el *vinum primum*, un vi jove que és consumit pels *familiars*. En l'inventari es detalla el vi que cap en cada recipient, si aquest és ple o buit, i fins i tot trobem embuts per *trascolar* –fer passar vi d'un recipient a l'altre– o per mesurar el vi. En el mateix celler es documenta una gerra de vinagre, *acetum*.

Finalment cal parlar dels cereals. La majoria de les quarteres –mesures en què surten documentats– provindrien dels censos que paguen diversos masos a l'hospital. El gra més abundant és el blat, tot i que s'esmenten quantitats importants d'ordi i de sègol; el solem trobar ja transformat en farina, ja sigui *frumenti*, *orderi* o *mestalli*, en els *scrineum* –caixes de fusta– o en els sacs que omplen els racons del graner i del pastrim. Si al graner només es veuen signes de l'emmagatzematge, el pastrim dona compte de l'elaboració o manipulació de la farina de blat: s'hi fa pa; allí hi trobem la pastera, suspesa per uns cavallets, *petgiis*, on es treballa la massa, també hi ha dos sedassos per passar la farina i algunes mesures –quarteres i mitgeres de fusta– per pesar-la. Podem dir doncs que al mateix hospital es transforma el gra en farina i la farina en pasta, però no se'ns parla del forn on es cou, només d'una post *portandi panem ad furnum*. Dins el grup dels cereals cal incloure també el breny que omple una bóta de la *camera ancillae*, encara que es destini al consum animal –és la palla que se separa del gra; això ens permet suposar l'existència d'algun animal de bast.

Que el cereal, l'oli i el vi siguin els tres únics aliments que se citen directament a l'inventari no significa que a l'hospital no es consumeixi res més, és a dir, que els pobres només mengin pa amb oli i vi. Molts treballs d'investigació sobre l'alimentació medieval indiquen la diversitat de la seva dieta, que pot ser superior en alguns casos a la d'un petit artesà que sobrevisqui fora dels murs d'un hospital²³. Hi ha indicis que ens permeten intuir una dieta

²² El que es consumeix amb el companatge, el menjar que acompanya el pa.

²³ Ho remarca POUNDS, N.J., *La vida cotidiana...*, citat, pàgs. 270-284: els aliments i els utensilis són menys rudimentaris en hospitals, convents o llars riques.

variada²⁴, que inclogui hortalisses o carn, com és la menció de determinades eines agrícoles o determinats estris de cuina. Gràcies a les primeres (podall, aixades, pales...) endevinem l'existència d'algun hortet que proveiria de verdures. El segon grup, els utensilis per cuinar, ens expliquen encara més coses, fins i tot detallen els tipus de cocció dels aliments, la seva presentació a taula...

La llar de foc és la cuina medieval per excel·lència, malgrat l'existència de *fornellos* o fognets de ferro complementaris. Damunt la llar es col·loquen cadenes i cadenats de ferro d'on es penjen les olles per bullir; sobre les brases es col·loquen les graelles i els asters, els trespeus que suporten les paelles i giradores per fregir, les greixoneres per recollir el greix o els ferros foguers per apartar els tions. La majoria d'objectes de cuina són fets de ferro o de coure, o algun tipus de metall, que els fa resistents al foc; però el metall no és l'únic material de cuina, la fusta i la ceràmica també hi són presents²⁵. Aquest menjar cuit a l'ast, bullit o fregit se sol servir acompanyat d'alguna salsa més o menys elaborada, picada al morter –sovint de pedra–, i es porta a taula, per ser consumit, en talladors –plats plans on es talla el pa o la carn–, *servitorias* de fusta pintada i *scutellarum* (escudelles, en aquest cas de fusta), una mena de bols per menjar els plats més líquids o sucosos amb els dits o acompanyats amb un bocí de pa. Com es pot deduir fàcilment, l'àpat s'acompanya de vi, però l'aigua no hi falta –extreta del pou del pati mitjançant un poal– ja sigui per beure o rentar-se els dits abans, durant o després de menjar; aquesta ha de ser la utilitat de diversos recipients, com les *locias*, conques o *cassiam*, que poden ser d'aram o ceràmica, que no solen faltar a la taula, així com els tovallons o eixugamans²⁶.

* * *

²⁴ Entre els treballs que ens mostren fonts documentals per a la història de l'alimentació, com són registres o llibres de comptes, destaco CONDE, R., "Fonts per a l'estudi del consum alimentari en els temps medievals: fonts de l'Arxiu de la Corona d'Aragó", ECHÁNIZ, M., "La alimentación de los pobres asistidos por la Pía almoína de la Catedral de Barcelona según libro de cuentas de 1283-1284", ambdós a *Alimentació i societat...* o VARELA, E., *El control de los bienes: los libros de cuentas de los mercaderes Tarascó (1329-1348)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1996 (Tesi doctoral microfitxada).

²⁵ Pel que fa a l'ús de la ceràmica en l'àmbit de la cuina, és interessant la recerca de l'EQUIP BROIDA, "Els atuells de terrissa a les llars barcelonines vers l'any 1400" a *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*. Acta Mediaevalia-Annex 2, Barcelona, 1984, pàgs. 199-239.

²⁶ VINYOLES, T., *La vida quotidiana a Barcelona...*, citat, pàgs. 155-174, ens explica com són els àpats medievals, recolzant-se en paraules de Francesc Eiximenis i les seves reflexions sobre els seus conciutadans.

Aquesta és doncs una petita aproximació als objectes hospitalaris; observem que hi falta tot tipus d'instrument quirúrgic o farmacèutic que ens refereixi a l'atenció sanitària, malgrat es parli d'*infirmi* o d'un *marsapan* del qual desconeixem l'interior; aquesta no és la funció de l'hospital medieval. L'hospital acull pobres o pelegrins que necessiten sostre i aliment i els en proporciona: els facilita un llit ben parat, encara que no es pugui parlar de comoditat, i els assegura un plat a taula. La taula i el llit defineixen l'hospital, són allò que hi hem de trobar. Potser podríem parlar de salut espiritual per als acoïllits, en la mesura que el rector els ha d'assegurar també els oficis religiosos, i també per als ciutadans, ja que l'hospital és resultat de la caritat.

APÈNDIX DOCUMENTAL:

Girona, 1342 gener 31. Inventari dels béns de l'Hospital de la Seu de Girona, ordenat pel seu rector Pere Miquel. (fragments)²⁷

(...)

Item invenit in quadam domo dicti hospitalis voccata del truy in qua est torcular olivarum quinque flaciatas lane quas extimarunt scilicet quamlibet ad quinque solidos. Item unam petram /45 oleariam magnam vacuum cum suo coopertorio capientem circa octuaginta cupas oley. Item unam aliam petram oleariam capientem quadraginta cupas oley vel circa. Item duos ligones^a sive exades. Item unam exatam padreriam. Item unam exadam calcineriam amplam. Item unam palam ferram. Item unum tinardonum /46 pro oleo faciendo. Item duas scalas fusteeas magnas.

Item invenit in cellario dicti hospicii sive hospitalis unam tinam de fuste roboris capientem circa quinquaginta saumatas racemorum. Item duos tinardonos. Item unum vas magnum vinarium repletum ut apparebat vino capientem /47 sex saumatas grossas vini et erat unum quod in eo erat vinum primum ut dictus rector dicti hospitalis asserebat. Item unum vas vinarium vacuum capiens circa quatuor saumatas et mediam vini. Item aliud vas vinarium plenum vino, capiens unam saumatam vel circa et erat vinum primum /48 ut dixit dictus hospitalerius. Item aliud vas vinarium vacuum capiens unam

²⁷ Vista l'extensió del document només se n'editen alguns fragments seleccionats.

^a "Aixada de ferro molt ample, gairebé quadrat, que té una dolla o canó de ferro on encaixa el mànec", veure ALCOVER, A., *Diccionari català-valencià-balear*, t. VII, pàg. 14.

^b conqcham *per* conqcham.

saumatam vini. Item aliud vas capiens mediam saumatam vini plenum vino primo ut assere dictus hospitalerius. Item aliud vas vinarium vacuum capiens sex botas vini. Item aliud vas cum vino de companya ca- /49 piens duas saumatas. Item unum carratellum continens mediam saumatam vini vacuum. Item unum vas vinarium plenum vino de reramost capiens quatuor saumatas. Item aliud vas continens quatuor saumatas in quo erat circa una saumata de reramost. Item unum vas vacuum con- /50 tinens circa quatuor saumatas. Item unam botam. Item duas diotas sive semals. Item unum embut de trescolar. Item unum embut mensurandi vinum. Item decem covens de canis. Item unum banchum magnum de robore et alium parvum. Item unum scrineonum antigum. Item unam gerram parvam in qua /51 tenetur acetum. Item unum banchum de doliar. Item duas samaletas de opere.

(...)

(fol.2) Item in domo de pastrimo dicti hospitalis invenit unum scrineum magnum nugenatum in quo stat farina orderi /6 et mestalli. Item alium scrineum in quo stat farina frumenti. Item unam pasteriam cum suo instrumento et suis petgiis. Item unum bacinetum parvum de cupro. Item unum scrineum parvum. Item duas servitorias pictas. Item duos sedacios alterum de serico alterum de sedes. Item duas tovallas extima- /7 tas tres solidos sex denarios. Item quosdam tovaions extimatos sex denarios. Item quatuor saccos. Item mediam quarteriam fusteam.

Item invenit in camera ancillarum unum lectum pannorum scilicet scanum et saccilectum cum sua palea. Item unam culcuram extimatam viginti solidos. Item unum parlinteaminum /8 extimatorum quinque solidos. Item duas flaciatas extimatas decem solidos inter ambas. Item capciale extimatum duos solidos. Item alium lectum pannorum, scilicet duos saccilectos de Aragonia extimatos ·VII· solidos. Item unum mathalassium extimatum quinque solidos. Item unum par linteaminum /9 extimatum tres solidos. Item duas flaciatas extimatas inter ambas decem solidos. Item aliam flaciatam extimatam septem solidos. Item unum dayl. Item unum corteronum de fuste. Item medium corteronum de fuste. Item unam petram oleariam plenam oleo in qua sunt sexdecim cuppe oley per ut di- /10 xit. Item aliam petram oleariam capientem sex cuppas oley in qua erant circa tres cuppe oley. Item unum tinardonum pro tenendo breney. Item unum postem portandi panem ad furnum. Item quatuor destrals. Item invenit in quadam porticu in qua est granerium duos banchos seden- /11 di.

Item invenit in domo supra capellam dicti hospitalis in qua erat granerium videlicet in dicto granerio quamdam quantitatem frumenti,

videlicet, ut dictus rector asservit et ex inspectione ipsius frumenti apparebat quadraginta duas migerias ex una parte. Item ex altera /12 parte pro expensis hospicii quatuordecim migerias et mediam quarteriam frumenti vel circa. Item unum durceum plenum oleo in quo erant ut apparebat et dictus rector asservit tres cuppe oley. Item aliud durceum plenum oleo in quo erant ut apparebat et dictus rector asservit tres cuppe /13 oley. Item aliud plenum oleo in quo erant ut apparebat et dictus rector asservit dua cuppe et media oley. Item quamdam gerram oleariam vacuum. Item quamdam magnam ollam oleariam in qua erat circa una cuppa oley.

Item in alia domo lectum quondam scilicet saccilectum plenum palea et /14 unum barraganum extimatum quinque solidos. Item unam culcuram extimatam viginti solidos. Item unum coopertorium extimatum viginti solidos. Item unum barraganum supra ipsum lectum extimatum duodecim solidos. Item cortinam extimatam decem solidos. Item unam storam de Valencia extimatam /15 quindecim solidos.

Item invenit in camera nunciorum unum lectum pannorum scilicet scannum et saccilectum cum palea. Item culcuram extimatam quinque solidos. Item capciale extimatum duodecim denarios. Item unam flaciatam extimatam octo solidos.

Item invenit in quoquina dicti hospicii tres tabulas /16 comedendi. Item unum banchum fixum in pariete. Item unum banchum sedendi. Item alium banchum sedendi. Item quinque locias. Item duas locias trocatas. Item tres coopertorias de ferro. Item tres tripodes ferri. Item duas sartagines. Item unam giradoriam. Item quasdam graviles ferri. Item /17 unum asterium. Item unam rasoriam rasorandi panem. Item quosdam fornellos ferri de tribus foraminibus. Item unum forrilium ferri. Item unum magnum neru ferri. Item duo nerva parva. Item quatuor lumanerios ferri. Item unam graxeriam ferri. Item unam magnam ollam cupri. Item duas /18 ollas cupri [mediocres]. Item unam cõnqcham^b de aram fractam. Item unam tauleriam cupri magnam. Item aliam parvam. Item unam cassiam cupri sinteram. Item tres duodenas scutellarum fusti. Item unam concham lapideam brocadam et unam concham fusti. Item duas duodenas cissoriorum inter magna /19 et parva. Item duos morterios de petra unum magnum et alium parvum. Item unam canadam fusteam ad opus apparandi vinum familie. Item duas petras olearias pro faciendo oleo que stant in dicta coquina fixe in pariete quarum altera est magna et altera parva.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA:

- ADELL, J.A., "L'Hospital de Pobres de Santa Magdalena de Montblanc i l'arquitectura hospitalària medieval a Catalunya" a *Acta Mediaevalia*, 4 (1983), pàgs. 239-263.
- Alimentació i salut a la Catalunya medieval*, Barcelona: CSIC, 1988.
- ALSINA, C., G. FELIU, G. i MARQUET, Ll., *Peses, mides i mesures dels Països Catalans*, Ed. Curial, Barcelona, 1990.
- AURELL, J., "Espai social i entorn físic del mercader barceloní" a *Acta Mediaevalia*, 13 (1992), pàgs. 253-273.
- BATLLE i PRATS, Ll., "Inventari dels béns de l'Hospital de la Seu de Girona" a *Estudis Universitaris Catalans*, XIX (1934), pàgs. 58-80.
- BATLLE, C., "La casa i els béns de Bernat Durfour, ciutadà de Barcelona, a la fi del segle XIII" a *Acta Mediaevalia*, 9 (1988), pàgs. 9-51.
- BATLLE, C., *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (segle XIII)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1987 ("Episodis de la Història" 267).
- CASTELLS, N., PUIGDEVALL, N. i REIXACH, F., *L'Hospital de Santa Caterina*, Diputació de Girona, Girona, 1989.
- El noble català*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994.
- FÀBREGA, J., *La cuina medieval. A taula amb Francesc Eiximenis*, Institut d'Estudis Gironins-Ajuntament de Girona, Girona, 2000.
- GEREMEK, B., *La piedad y la horca. Historia de la miseria y la caridad en Europa*, Alianza Editorial, Madrid, 1989.
- GUILLERÉ, Ch., *Diner, poder i societat a la Girona del segle XIV*, Ajuntament de Girona, Girona, 1984.
- MAINAR, J., *El noble català*, Editorial Destino, Barcelona, 1976.
- MARQUÉS i CASANOVAS, J., *Girona Vella*, Edicions Grafis/Sant, Girona, 1979, vol. I.
- MATEU IBARZ, M.D., "Bona mobilia et immobilia del monasterio de los Celestinos y la Capilla del Palacio Real Mayor de Barcelona" a *Documenta et scripta*, 5 (1993), pàgs. 89-139.
- MOLLAT, M., *Les pauvres au Moyen Age*, Éditions Complexe, Hachette, 1978.
- MONTANARI, M., *Alimentazione e cultura nel Medioevo*, Laterza, Roma, 1988.

- MONTANARI, M., *El hambre y la abundancia. Historia y cultura de la alimentación en Europa*, Editorial Crítica, Barcelona, 1993.
- POUNDS, N. J., *La vida cotidiana. Historia de la cultura material*, Editorial Crítica, Barcelona, 1999.
- RIU, M. (dir.), *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*, "Acta Mediaevalia. Annex 2", Barcelona, 1984.
- RIU, M.(dir.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, CSIC, Barcelona, 1980, 2 vols.
- SABATÉ, F., "Els objectes de la vida quotidiana a les llars barcelonines al començament del segle XIV" a *Anuario de Estudios Medievales*, 20 (1990), pàgs. 53-108.
- SALES, N., "Inventaris Post-Mortem" a *L'Avenç*, 92 (1986), pàgs. 54-57.
- VINYOLES, T., *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1985.